

16. *McKeown T.* The Role of Medicine: Dream, Mirage, or Nemesis? / T. McKeown. - London, England: Nuffield Provincial Hospitals Trust, 1976.
17. *McKeown T.* An interpretation of the decline of mortality in England and Wales during the twentieth century / T. McKeown // *Popul Stud.* - 1975. - N 29. - P. 391-422.
18. *McKeown T.* The Modern Rise of Population / T. McKeown. - New York, NY: Academic Press, 1976.
19. *Sen A.* Development as Freedom / A. Sen. - Oxford, England: Oxford University Press, 1999.
20. Доклад о мировом развитии. 2000/2001. Наступление на бедность. - М. : Весь мир, 2001. - 363 с.
21. *Brock K.* It's Not Only Wealth that Matters - It's Peace of Mind Too / K. Brock // "A Review of Participatory Work on Poverty and Illbeing". Prepared for the Global Synthesis Workshop, Consultations with the Poor. - Washington, DC: World Bank, 1999.
22. *Stiglitz J.* Globalization and Its Discontents / J. Stiglitz. - New York, NY: Norton, 2002.
23. *Tomes N.* The Gospel of Germs: Men, Women and the Microbe in American Life / N. Tomes. - Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1998.
24. *Easterlin R.* How beneficent is the market? A look at the modern history of mortality / R. Easterlin // *Eur Rev Econ Hist.* - 1999. - N 3. - P. 257-294.
25. *Powles J.* Healthier progress: historical perspectives on the social and economic determinants of health / J. Powles // In: Eckersley R., Dixon J., eds. "The Social Origins of Health and Well-Being: From the Planetary to the Molecular". - Melbourne, Australia: Cambridge University Press, 2001.

Олена Шиян,

кандидат педагогічних наук, доцент,

докторант кафедри управління освітою НАДУ

Соціально-історичні витоки освітньої політики держав з питань здорового способу життя

Автор висвітлює головні тенденції та спільні напрями становлення політики держав давнього періоду та періоду середньовіччя з питань здорового способу життя. Розглянуто вплив етно-географічних особливостей, державного укладу та соціального замовлення на спосіб життя і ставлення до здоров'я громади.
Ключові слова: передумови, державна політика, здоровий спосіб життя.

The author describes the main tendencies and common trends of state policy in healthy life style problems. The influence of ethno-geographical particularities, state system and social order on the life style and community's attitude to the health are depicted.

Key words: history, pre-condition, state policy, health promotion.

Постановка проблеми. Загальні планетарні та соціальні зміни в житті людства привели до залежності цивілізацій від тих здібностей та якостей особистості, що закладаються в освіті та мають безпосередній вплив на

спосіб життя та здоров'я громадян. Вирішальним чинником, що визначає спосіб життя, вважають соціально-історичні умови життєдіяльності суспільства і його членів. Зміни державних політик, розвиток технологій виробництва підтвердили, що між здоров'ям людини і характером суспільства, в якому вона живе, соціальними умовами і чинниками способу життя існує тісна кореляція [8]. Формування сучасної концепції освітньої політики з питань здорового способу життя (ЗСЖ) пов'язане зі значними змінами, що відбулися в наших уявленнях про природу, процеси пізнання, державотворення і розвиток людства за останні роки. Зміна соціального замовлення суспільства, запитів і орієнтирів держав, несприятливі тенденції щодо здоров'я населення в цілому та окремих соціально-демографічних групах зокрема актуалізують необхідність узагальнення історичних передумов становлення освітньої політики з питань ЗСЖ у ретроспективі з метою переосяснення багатогранного і складного процесу її історичного минулого залежно від розвитку науки і соціального замовлення держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для створення науково обґрунтованої системи уявлень про загальні закономірності розвитку державної освітньої політики з питань забезпечення здорового способу життя молоді необхідно прослідкувати еволюцію змін цілей, змісту й форм впровадження оздоровчої освіти.

Історичний підхід дає змогу науковцям виявити взаємозв'язки між компонентами системи, прослідкувати джерела її виникнення. Запропонована науковцями еволюційна таксономія дає змогу в освітній системі виділити обумовлені якісні етапи, які складають ієрархію з чотирьох дискретних типів: примітивний, формальний, перехідний і змістовний [11].

Історичний аспект становлення та розвитку оздоровчої освіти висвітлювали Е.Булич, І.Мурахов, Л.Сущенко, А.Бедворс, Д.Бедворс [2; 7; 8; 11]. Розвиток філософії, науки, медико-гігієнічних уявлень, а також фізичної культури в різні історичні епохи вивчали Т.Ісхакова, Л.Кун, А.Надточаєв, В.Чепик [3-6; 10]. Проблеми і перспективи формування здорового способу життя молоді на сучасному етапі вивчали О.Яременко, О.Балакірева, О.Вакуленко [9]. Увага науковців спрямована також і на дослідження проблем освіти і здоров'я (Л.Татарникова, Р.Шнейдер) [8; 3].

Неможливо адекватно обговорювати сучасну державну освітню політику з питань здорового способу життя без урахування деяких важливих змін, що мали місце в минулому. Проте ґрунтовних наукових досліджень, присвячених передумовам становлення державної освітньої політики щодо формування здорового способу життя молоді нами не виявлено.

Мета статті - дослідження історико-соціальних передумов, визначення етапів, фаз та головних тенденцій еволюції освіти з питань формування у молоді здорового способу життя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед вагомих передумов становлення освітньої політики з питань забезпечення здорового способу життя значна роль належить філософії і практиці освіти, медицині та наукам про здоров'я. Освіта в галузі здоров'я, на думку науковців, існувала завжди в тій чи іншій формі від примітивних часів до сучасності та залишатиметься необхідною до тих пір, поки існуватиме людство. Протягом століть філософія та практика освіти в галузі здоров'я дещо урізноманітнювалися, та основна їх мета залишилась незмінною: забезпечити людину істотними знаннями про здоров'я, необхідними для її виживання. Сьогодні ми можемо розширити мету, включивши взаємодію людей та суспільства через розвиток державної політики.

Існує припущення, що початок філософії освіти щодо здоров'я глибоко сягає часів примітивного суспільства. Освіта в первісному суспільстві складалася з трьох процесів: навчання для задоволення основних фізіологічних потреб, навчання церемоніальне та сакральне, навчання в обрядах та обмеженнях, що сприяло співіснуванню всіх членів "общини" та формуванню відповідного до умов способу життя. Примітивна освіта про здоров'я базувалася на накопиченні знань та навичок життя у існуючих умовах. За цими підходами вона, на думку дослідників, "мало чим відрізняється від теперішньої освіти" [11, с. 10].

Аналіз історичного шляху знань про здоров'я та відповідної освіти свідчить про значний вплив етно-географічних особливостей, державного укладу та соціального замовлення на спосіб життя і ставлення до здоров'я громади. У історичному розвитку науки та освіти про здоров'я відповідно до історичних періодів найчастіше виділяють такі.

- Індійська оздоровча практика - близько 3000 р. до н.е. до наших днів. У Ведах за шість століть до н.е., сформульовано основні принципи дотримання здорового способу життя, наведено поради щодо збереження здоров'я людини.

- Єгипетська оздоровча практика - від примітивних людей до 1000 р. до н.е. - особиста чистота.

- Іудейський код здоров'я - від 1500 до 500 рр. до н.е. - формулювання кодів здоров'я, які б включали особисту чистоту і заходи охорони здоров'я; Грецький підхід до здоров'я від 1000 до 200 рр. до н.е. - наголос на культурі тіла.

- Романська популяризація здоров'я - близько 100 р. до н.е. до 500 рр. н.е. - створення санітарних умов.

- Аскетизм (Середньовіччя), близько 400 до 1000 рр. - духовний розвиток.

- Відродження поняття культу тіла, близько 1096 до 1248 - повернення до культу тіла.

- Період здоров'я перед сучасним, близько 1500 до 1800 відсутність об'єднаної оздоровчої програми.

- Сучасна ера здоров'я, близько 1850 р. до нинішнього часу - поширення ідеї формування оздоровчого, суспільного здоров'я, інших досягнень гігієни і оздоровчих наук.

З огляду на наше дослідження, слід відзначити, що особливо помітною у впровадженні зазначених напрямів була роль держави в Давній Греції та Римській імперії. Держава починає піклуватися про стан здоров'я нації. В античному світі спостерігаються різні підходи в державній політиці щодо забезпечення здоров'я з урахуванням способу життя. Яскравим прикладом цьому слугують конституції міст-держав Греції. Так, у Спарті всім громадянам пропонувались обов'язкові заняття фізичними вправами, а культивування ЗСЖ розглядалося не як особиста справа громадянина, а як потреба реалізувати установки тоталітарної держави. На перший план виходить фізичний компонент здорового способу життя. Міцне здоров'я вважалося основним критерієм для забезпечення інтелектуального розвитку підростаючого покоління. Фізичне виховання підносилося до рівня державних законів. Тоді як в Афінах процес формування ЗСЖ здійснювався під впливом гуманістичних ідеалів, акцент робився на духовне здоров'я. Носіями ідеї здорового способу життя стають лікарі Косської школи. Гіппократ першим вводить це поняття в трактаті "Про здоровий спосіб життя", де розглядається вплив на зазначене явище багатьох чинників, серед яких відзначено важливу роль етно-географічних особливостей проживання та устрою країни: "Отже, відповідно до віку, пори року, звички, країни, місцевості, будови тіла слід влаштувати і спосіб життя так, щоб ми могли протистояти і спекам, і холодам, бо тільки таким чином досягається найкраще здоров'я" [1].

У цей час закладаються також принципи управління процесом формування здорового способу життя людей, що набули подальшого розвитку в пізніші часи. Так, основні положення ("акусмата") щодо способу життя членів Піфагорійської спілки розглядають як перші нормативні документи, що контролюють і регулюють процес становлення здорового способу життя [5].

Ще одне значне досягнення того часу полягає в тому, що відбувається становлення механізму саморегуляції явища "ЗСЖ" - від моралі до державного управління і від нього повернення до повсякденних норм і побуту людей. Доказом цьому є те, що в античний період поняття "здоровий спосіб життя" (*modus vivendi sanus*) вживалося і на побутовому рівні [5].

Найзначнішим досягненням державної політики культивування фізичного здоров'я людини можна вважати проведення Олімпійських ігор у Давній Греції, які і на сьогодні відіграють значну роль на міжнародній політичній арені. Важливими для нашого дослідження є історичні свідчення, що і в Київській державі Олімпійські ігри були не лише добре відомі, але й у тогочасному українському суспільстві було глибоке розуміння їх духу і змісту [6].

У середні віки (аскетизм) на перший план виходять етно-географічні особливості та віросповідання народів, які виконують роль інтегруючих чинників у формуванні підходів до ЗСЖ народонаселення континентів. Фактично загальна релігійність стає могутнім спонукальним механізмом до виконання всіх релігійних ритуалів, у тому числі оздоровчих і гігієнічних

правил. Чітко простежуються дві різко відокремлені за своєю теоретичною основою та застосовуваними методами лінії, характерні для східної та західної цивілізації.

У країнах середньовічної західної цивілізації в цей період формуються дві світоглядні течії: церковно-клерикальна і світська. Досить ретельному розгляду в церковній літературі того часу піддається проблема співвідношення духовного і тілесного начал. Біблія як основа християнства сприяє в певній мірі формуванню елементів здорового способу життя, адже практично регламентує особливості поведінки людини.

Середньовічний мусульманський Схід синтезує та пристосовує до умов саме своєї життєдіяльності античну оздоровчу ідею. Ібн Каладах переносить медико-гігієнічні уявлення античності в гігієнічні канони Корану [8]. Коран як основа ісламської релігії містить раціональні рекомендації щодо збереження та зміцнення здоров'я людини. У Індії, Китаї, Японії та інших країнах, об'єднаних близькою культурою та віросповіданнями, переслідували спільну мету - привести особу до гармонії з оточенням [2].

Таким чином, у середні віки вагомий внесок у становлення здорового способу життя зробила теологія, яка охоплює сферу становлення духовності не лише окремої людини, а й цілих народів і континентів. Політика держав у сфері ЗСЖ формується та уніфікується за етно-географічним і теологічним принципом. Важливим внеском в освітню теорію давнього періоду та періоду середньовіччя стала комбінація індивідуалістичних ідеалів греків, демократичних і моральних ідеалів Івриту, соціальних ідеалів Христа, і наукових ідеалів сарацинів.

У процесі еволюції освіта з питань здоров'я зазнала чимало істотних змін у своїй суті - філософії, принципах, цілях. Часто періоди важливих здобутків були наслідком суспільно-політичних змін, нового усвідомлення важливих оздоровчих проблем, технологічних відкриттів в оздоровчих та прикладних науках. Розвиток природничих наук, який допомагає не тільки досягнути процес формування здорового способу життя, а й запропонувати для практики свої рекомендації щодо його зміцнення, покладено в основу періодизації сучасної ери здоров'я. Щоб проаналізувати природу змін у системі освіти з питань здоров'я ми використали еволюційну таксономію. Сучасна ера освіти з питань здоров'я поділяється на:

- примітивний етап - фаза міазма (1850-1880), шкільна освіта неорганізована, беззмістовні символи, дуже вузький зміст дисциплін, дуже низькі стандарти;
- формальний етап - бактеріологічна фаза (1880-1920), шкільна освіта організована, символи з обмеженим змістом, невизначена навчальна програма, наголос на запам'ятовуванні, обмежена освіта, учителі без професійної підготовки;
- перехідний етап - позитивна фаза (1920-1960), шкільна освіта високоорганізована, більше уваги надається змісту, можливість вибору навчальних програм і підручників, розпочата професійна підготовка;

• змістовний етап - соціально-технічна фаза (1960 р. до наших днів). Наголос на змісті та розумінні, загальнодержавні навчальні плани, різноманітність суті та методів навчання, удосконалення рівня освіти та професійної підготовки викладачів. Характерною ознакою соціально-технічної фази, стала потреба і в нових напрямках розробки проекту навчального плану освіти в галузі здоров'я на загальнодержавному рівні, що свідчить про розвиток освітньої політики в зазначеній сфері.

У сучасних умовах поширюються ідеї формування оздоровчого, суспільного здоров'я, з'являються нові поняття про суть і мету науки про здоров'я. Це привело до зміни кадрової політики, до введення нових підходів і нових шляхів підготовки фахівців зі здоров'я. Здатність системи проходити ці етапи залежить від загального освітнього рівня і професійної підготовки не лише педагогів, а й посадових осіб. Необхідність впровадження в навчальні програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб органів місцевого самоврядування навчальних модулів із сучасної державної політики щодо формування здорового способу життя молоді України стає усвідомленою в останні роки.

Висновки. Ретроспективний аналіз дає підстави стверджувати, що освітні потреби, а звідси і освітня політика постійно змінюються, оскільки люди та спосіб їхнього життя також змінюються. Процес еволюції державної освітньої політики ЗСЖ здійснюється на різних рівнях з урахуванням способу життя всього суспільства, різних соціальних груп і окремо взятої особистості.

Перспективи подальших розвідок. Здійснений ретроспективний аналіз свідчить про необхідність подальших досліджень розвитку сучасної державної освітньої політики з питань забезпечення здорового способу життя молоді України.

Список використаних джерел

1. *Гиппократ.* О здоровом образе жизни / Гиппократ // Гиппократ. Избранные книги. - М. : Гос. изд-во биолог. и мед. лит-ры, 1936. - С. 217.
2. *Булич Е. Г.* Валеология. Теоретичні основи валеології : навч. посіб. / Е. Г. Булич, І. В. Муравов. - К. : ІЗМН, 1997. - 224 с.
3. *Исхакова Т. Н.* Развитие медико-гигиенических представлений в эпоху восточного Возрождения : автореф. дис. ... канд. мед. наук / Исхакова Т. Н. - М., 1988. - 30 с.
4. *Кун Л.* Всеобщая история физической культуры и спорта / Л. Кун. - Budapest : sport 1978. - 398 с.
5. *Надточаев А. С.* Философия и наука в эпоху античности / А. С. Надточаев. - М. : Изд-во МГУ, 1990. - С. 61, 107.
6. *Сущенко Л. П.* Історичний аспект становлення поняття "здоровий спосіб життя" людини у давньому світі та середніх віках // Формування, збереження і зміцнення здоров'я підростаючого покоління як обов'язковий компонент системи національної освіти : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. з валеології, 22-24 жовт. 1996 р., м. Дніпропетровськ / за заг. ред. С. В. Кириленко. - К. : Ін-т змісту і методів навчання, 1997. - 255 с.

7. Приступа Є. Н. Народна фізична культура українців / Є. Н. Приступа. - Львів : УСА, 1995. - 254 с.
8. Татарникова Л. Г. Педагогическая валеология. Генезис. Тенденции развития / Л. Г. Татарникова. - СПб. : "Петроградский и К", 1997. - 416 с.
9. Формування здорового способу життя молоді: проблеми і перспективи / О. Яременко, О. Балакірева, О. Вакуленко та ін. - К. : УІСД, 2000. - 207 с.
10. Чепик В. Д. Физическая культура в социальных процессах : науч.-популяр. изд. - М. : ТЕИС, 1995. - 168 с.
11. Bedworth A. The Profession and Practice of Health Education, WM/ A. Bedworth, B. Bedworth. - Brown Publishers, 2001. - 472 p.
12. Schneider R. Methods and Materials of Health Education, W. B. Saunders Company, Philadelphia & London. - 1958.

Олена Шапран,
аспірант кафедри державного управління
і менеджменту НАДУ

Соціальне самопочуття населення як критерій результативності надання соціальних послуг державними службовцями

У статті обґрунтовується доцільність впровадження показника соціального самопочуття населення як ключового критерію оцінювання результативності діяльності державних службовців щодо соціального захисту населення та надання соціальних послуг.

Ключові слова: соціальне самопочуття населення, результативність, соціальна політика, якість життя, задоволеність життям, шкала соціального самопочуття, професійна діяльність державних службовців.

The article base inculcation of social feel of population index as the key criterion of value of result activity of public servants on social defense of population and giving social service.

Key words: social feel of population, result, social politic, quality of life, satisfaction of life, scale of social feel, professional activity of public servants.

Постановка проблеми. Модернізація соціального розвитку певної спільноти завжди починається з оцінки стану, рівня задоволеності потреб, аналізу здатності форм правління, що раніше панували, забезпечити ці потреби. Наступним етапом є постановка питання про заміну інституції, форм управління, програм тощо, які вже вичерпали свої можливості.

"Протягом тривалого часу діяльність держави як суб'єкта соціальної політики в Україні була малоефективною, а іноді й деструктивною, що гальмувало повноцінний процес соціального розвитку. Основними проявами такої соціальної політики держави було ігнорування соціальних потреб людини, неврахування у своїй соціальній політиці її інтересів... [1], тобто орієнтація на інтереси людини та рівень задоволення її потреб розгляда-